

Kulturvärdesinventering för Västanätets vindkraftspark

Varnums socken, Kristinehamns kommun, Värmlands län

Värmlands Museum rapportserie 2025:14
Författare: Johan Richardson & Emma Svanegård

VÄRMLANDS MUSEUM
Uppdrag

Box 335
651 08 Karlstad
Tel: 054 - 701 19 00
Fax: 054 - 701 19 98
E-post: museet@varmlandsmuseum.se
www.varmlandsmuseum.se

© 2025 Värmlands Museum

Kulturvärdesinventering för Västanätets vindkraftspark

Varnums socken, Kristinehamns kommun, Värmlands län

Dnr 25.270.0030

Johan Richardson och Emma Svanegård
Uppdrag
Värmlands Museum

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	6
Bakgrund	6
Syfte.....	6
Metod och genomförande	6
Områdesbeskrivning och kulturhistorisk bakgrund	7
Kulturmiljölagen och fornlämningsbegreppet	9
Skogsvårdslagen	9
Värderingsgrund för Övrig kulturhistoriska lämningar	10
Kart och arkivstudie	11
Lantmäteriakter	11
Kulturmiljöregistret och Skogens pärlor.....	13
Värmlands Museums topografiska arkiv	14
Siktlinjeanalys	16
Inventeringsresultat	24
Resultat och värdering	27
Fornlämningar och Möjliga fornlämningar	27
Ej registrerade lämningar	27
Övrig Kulturhistorisk lämning	27
Tolkning av resultatet	31
Kulturmiljöhänsyn	32
Sammanfattning	33
Källor	34
Litteratur	34
Kartor.....	35
Övriga uppgifter	35
Tekniska och administrativa uppgifter	36

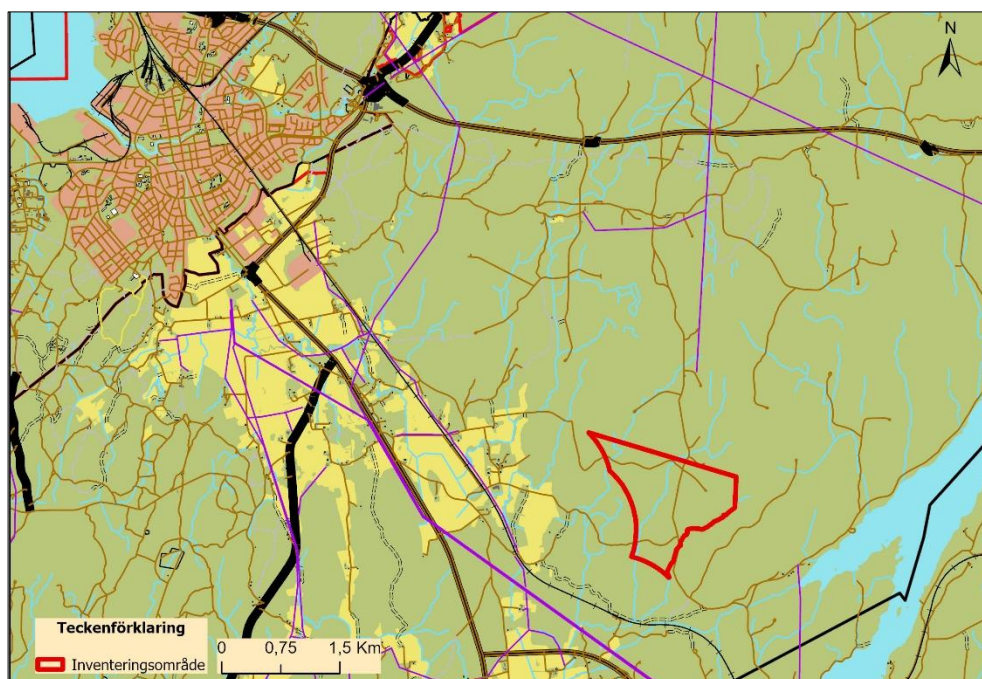
Omslagsbild: *Foto över stenmur invid objekt 9., foto från SV.*

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Dnr MS2005/01156.

©Värmlands Museum

Figur 1. Utsnitt ur terrängkartan som visar inventeringsområdets belägenhet i landskapet.
© Lantmäteriet Dnr MS2005/01156.

Figur 2. Utsnitt ur terrängkartan som visar inventeringsområdets belägenhet i landskapet. © Lantmäteriet Dnr MS2005/01156.

Inledning

Bakgrund

Personal från Värmlands Museum genomförde under sommaren år 2025 en kulturvärdesinventering och siktlinjeanalys för Västanätets vindkraftspark, Varnums socken, Kristinehamns kommun, Värmlands län. Inventeringen utfördes på uppdrag av Cloudberry Wind AB. Inventeringsområdet utgörs av ett delvis kuperat, blockrikt, skogsparti som är cirka 0,5-1,9x1,3 kilometer stort (Se figur 1 och 2).

Syfte

Syftet med kulturvärdesinventeringen var att inhämta samt sammanställa befintlig kunskap i form av arkivmaterial, historiska kartor, tidigare undersökningar och aktuell litteratur för att studera inventeringsområdets historiska utveckling samt avgöra om forn- eller kulturlämningar berörs av det aktuella arbetsföretaget. Därtill skulle en arkeologisk fältinventering genomföras för att avgöra om eventuella tidigare okända forn- och kulturlämningar återfinns inom inventeringsområdet. Nya objekt som eventuellt påträffats vid inventeringen och som inte har den antikvariska statusen fornlämning värderas på en fyrgradig skala utifrån Riksantikvarieämbetets plattform "Kulturhistorisk värdering och urval". Syftet var även att genomföra en siktlinjeanalys för att utreda den planerade parkens påverkan på utpekade kulturmiljöer i regionala och nationella program eller föreskrifter. Siktlinjeanalysen berörde kulturmiljöer inom en radie av 20 kilometer från den centrala punkten av inventeringsområdet.

Metod och genomförande

Inför fältinventeringen eftersöktes kunskap om utredningsområdets kulturhistoriska utveckling och lämningsbild genom en studie av Värmlands Museums topografiska arkiv samt arkeologiska forskningsprogram. Studien innefattade även en genomgång av Kulturmiljöregistret och Skogsstyrelsens portal "Skogens pärlor". Samtliga historiska kartakter som berörde utredningsområdet rektifierades i ArcGIS. En studie genomfördes även av Lidardata i form av terrängskuggningskiktet i Fornsök för eftersöka eventuella misstänkta lämningar. För de misstänkta lämningar som framkom vid kart- och arkivstudien skapades shapefiler som överfördes till registreringsverktyget som användes vid fältinventeringen och utgjorde därmed tips vid inventeringsarbetet. Om det framkom i det historiska kartmaterialet eller i terrängskuggningskiktet att misstänkta lämningar återfanns i utredningsområdets direkta närhet så besöktes även dessa. Alla eventuella lämningar i "Skogens pärlor" granskades vid fältinventeringen.

Inventeringen och siktlinjeanalysen genomfördes av två arkeologer i juni år 2025. Som registreringsverktyg användes en handdator med ArcGIS mobilapplikation Fieldmaps, som är en mobil app för datainsamling i fält. Vidarbearbetning av inventeringsresultaten har gjorts i programmet ArcGIS PRO. Vid behov användes jordsond för att avgöra lämningstyp.

Efter fältarbetet registrerades alla nypåträffade lämningar som bedömdes uppnå kriterierna för att ingå i Kulturmiljöregistret utifrån lämningstyp och antikvarisk status.

Områdesbeskrivning och kulturhistorisk bakgrund

Utredningsområdet ligger i Varnums socken cirka 7,5 kilometer sydöst om Kristinehamn och utgörs av mestadels kuperad, delvis blockrik, skogsmark. Inom området finns ett flertal mindre bäckar, våtmarker samt skogsbilvägar.

Fornlämningsbilden i sydöstra Värmland vittnar om att människor har bott och vistats i dessa områden sedan den äldre stenåldern och fram till historisk tid (se figur 3). De äldsta spåren av mänsklig aktivitet består av lösfynd av trindyxor som främst påträffats i samband med jordbruksarbeten. Dessa yxor dateras generellt till mesolitikum (ca. 8200-3800 f.kr.) och övergången till neolitikum (ca 3800-1800 f.kr.). Under tidig- och mellanneolitikum (3800-2300 f.kr.) är andelen fynd i Varnums socken på en liknande nivå som under mesolitikum. Fynden består främst av tunn- och tjockackiga yxor, men även utav en båtyxa samt en dubbeleggad yxa. Fynden har fortsatt en tydlig koppling till odlingsmarkerna. Under senneolitikum (ca 2300-1800 f.kr.) sker en markant ökning av andelen fynd vilket indikerar en ökad befolkningstäthet. Fynden består av 28 skafthålsyxor (Värmlands Museums arkeologiska kunskapsprogram).

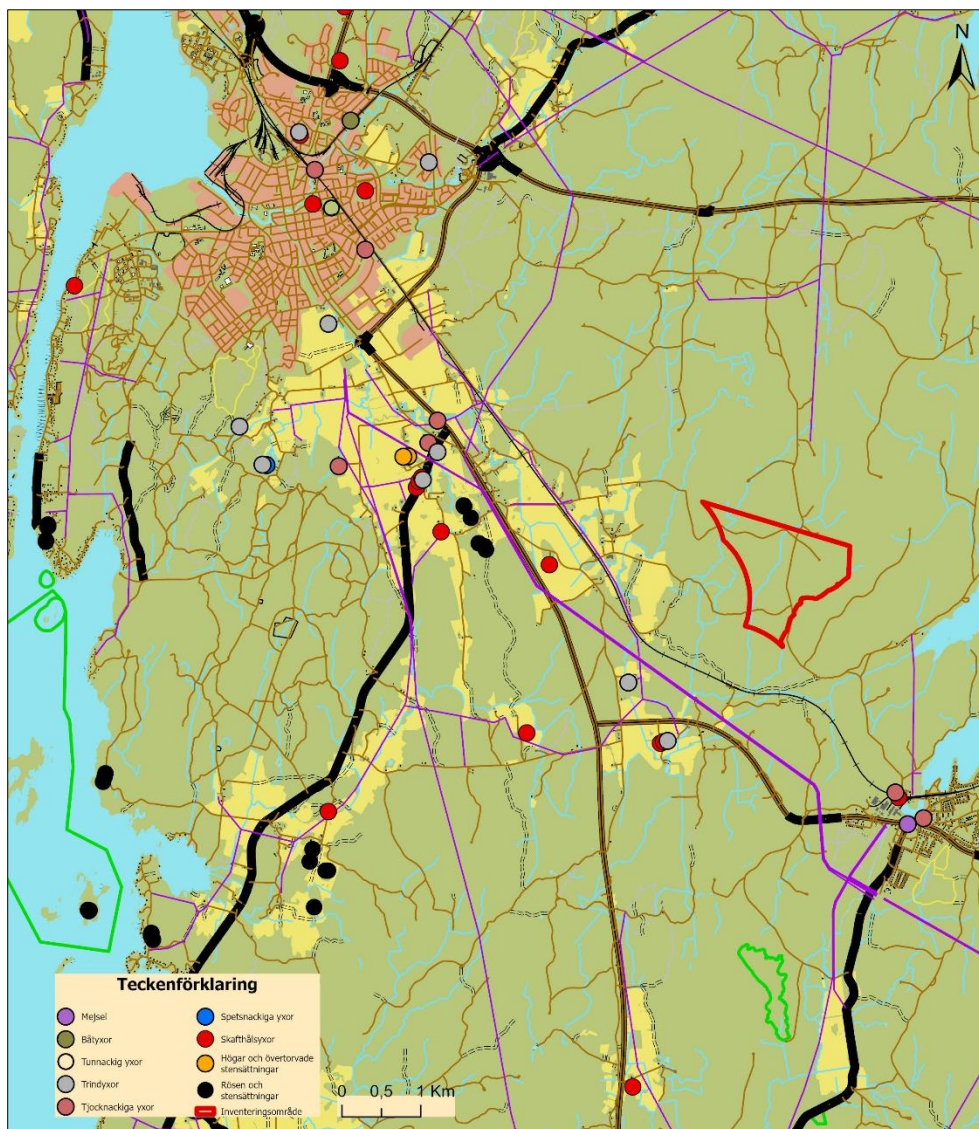
Spåren från brons- och äldre järnålder (1800 f.kr.-400 e.kr.) består i närområdet främst av gravar i form av rösen och stensättningar. Dessa förekommer längs med kuststräckorna, men även på höjdlägen inåt landet intill den öppna hävdade jordbruksmarken. Under yngre järnålder (ca 400-1050 e.kr.) övergår gravskicket i området till högar samt övertorvade stensättningar. Dessa är färre och främst belägna intill hävdad åkermark. Förekomsten av dessa gravar tyder på att bebyggelsen förflyttas mot de bördiga områdena vid Sundby men även Visnum söder om utredningsområdet (Värmlands Museums arkeologiska kunskapsprogram, KMR).

Kunskapen om medeltiden och historisk tid bygger till stora delar på skriftliga dokument. Under medeltiden omnämns Varnums socken 1362. Det är i huvudsak under historisk tid som olika hemman i närområdet till inventeringsområdet omnämns för första gången; Hedehult 1585, Bäcketorp 1600, Björkebol 1611, Heden 1611 och Emtefalla 1647. (Ortnamnen i Värmland 1939).

Under 1500-talet kom hertig Karl att anlägga ett kronobruk vid Bro. Bruket som var Värmlands största hade en kortlivad livslängd och lades ned år 1582, enbart tio år efter att det grundades. Anledningen till nedläggningen ska ha varit Bros perifera läge gentemot malmfyndigheterna i Bergslagen och bruket flyttades istället till Nykroppa (Stibéus 1998, Andersson & Schedin 2001).

Under 1600-talet producerades en ökad volym av järn i den värmländska bergslagen och ett flertal stångjärnsbruk etablerades, vilket bidrog till en ökad efterfrågan efter en större och etablerad utskeppningshamn i området vid Varnumsviken. Kristinehamn fick stadsprivilegier år 1642 vilket medförde att staden fick rätten att uppföra ett våghus för att väga järnet. Här kunde järnet vägas och kvalitetsbedömas innan det skeppades ut via Väneren. Järnet bidrog till att Kristinehamns fortsatta utgjorde en viktig marknadsplats vilket manifesterades genom att Fastingsmarknaden flyttade till staden från Karlstad år 1686. På marknaden möttes bergsmän, bergsbruksägare och köpmän för att förhandla och fastställa priset på järnet (Stibéus 1998).

Inom och i relation till utredningsområdet återfinns lämningar av utmarkskaraktär. Dessa består dels av bebyggelseenheter i form av torpbebyggelse, dels utav kolningslämningar och fångstgropar för varg. Lämningarna indikerar att dessa områden tas i bruk under historisk tid (KMR).

Figur 3. Karta över de förhistoriska spåren i utredningsområdets närområde

Kulturmiljölagen och fornlämningsbegreppet

År 2014 trädde den nya Kulturmiljölagen i kraft och dess största skillnad gentemot dess föregångare, Kulturminneslagen, är utformningen av fornlämningsbegreppet. Fornlämningar är skyddade enligt lag och för att en lämning ska klassas med den antikvariska statusen krävs att den uppfyller tre grundkriterier:

- Lämningen ska vara **varaktigt övergiven**.
- Lämningen ska ha tillkommit efter **människors verksamhet under forna tider**.
- Lämningen ska ha tillkommit genom **äldre tiders bruk**.

Tidsgränsen för att en lämning ska utgöra en fornlämning enligt Kulturmiljölagen är år 1850. Det betyder att lämningar som huvudsakligen antas ha tillkommit **innan 1850** och som idag är varaktigt övergivna och som inte brukas efter dess ursprungliga funktion är fornlämningar. Lämningar som huvudsakligen antas ha tillkommit **efter 1850** som idag är varaktigt övergivna och som inte brukas efter dess ursprungliga funktion har den antikvariska statusen övrig kulturhistorisk lämning. Lämningar som benämns övrig kulturhistorisk lämning erhåller inte lagskydd från Kulturmiljölagen. Länsstyrelsen kan dock besluta att dessa lämningar ska utredas om dessa berörs av ett arbetsföretag.

En lämning kan även registreras med den antikvariska statusen Möjlig fornlämning eller Ingen antikvarisk status i kulturmiljöregistret:

Möjlig fornlämning – anges för lämningar som kräver vidare utredning för att kunna bedömas som fornlämningar. Lämningen ska vara bekräftad i fält. Exempelvis kan enstensättning som är osäker på grund av läge eller någon formdetalj registreras som möjlig fornlämning.

Ingen antikvarisk bedömning – anges för lämningar som är helt undersökta, borttagna utan villkor eller förstörda. Det gäller även för lämningar som är registrerade som uppgift om utan att de är bekräftade i fält. Exempelvis kan en by/-och gårdstomt finnas med på en historisk karta utan att det finns några spår ovan mark efter denna i landskapet. Tomten kan då registreras som uppgift om utifrån det kartbelägget.

För vidare läsning fornlämningsbegreppet se Riksantikvarieämbetets 2021 *Fornlämningsbegreppet. Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen enligt 2 kap. 1 § och 1 a § kulturmiljölagen (1988:950)*

Skogsvårdslagen

Lämningar med den antikvariska statusen Övrig kulturhistorisk lämning omfattas av hänsynsreglerna i 30 § i Skogsvårdslagen. Enligt skogsvårdslagen ska skador på övrig kulturhistoriska lämningar och biologiskt kulturarv förhindras eller begränsas. Detta innebär att skador på lämningar ska förhindras utan att den pågående markanvändningen avsevärt försvåras, eller i annat fall begränsas så långt det är möjligt inom denna ram (Skogsstyrelsen).

Värderingsgrund för Övrig kulturhistoriska lämningar

Lämningar som inte klassades som fornlämning kan ha ett bevarandevärde utifrån lämningarnas kulturhistoriska värde. Lämningar med den antikvariska statusen Övrig kulturhistorisk lämning värderades därmed inom uppdraget utifrån en fyrgradig skala utifrån Riksantikvarieämbetets plattform Kulturhistorisk värdering och urval (2015). De fyra värderingsklasserna är formulerade av Värmlands Museum utifrån plattformens metod och syftar till att tydliggöra den kulturhistoriska värderingen av lämningarna. De fyra värderingsklasserna utgörs av:

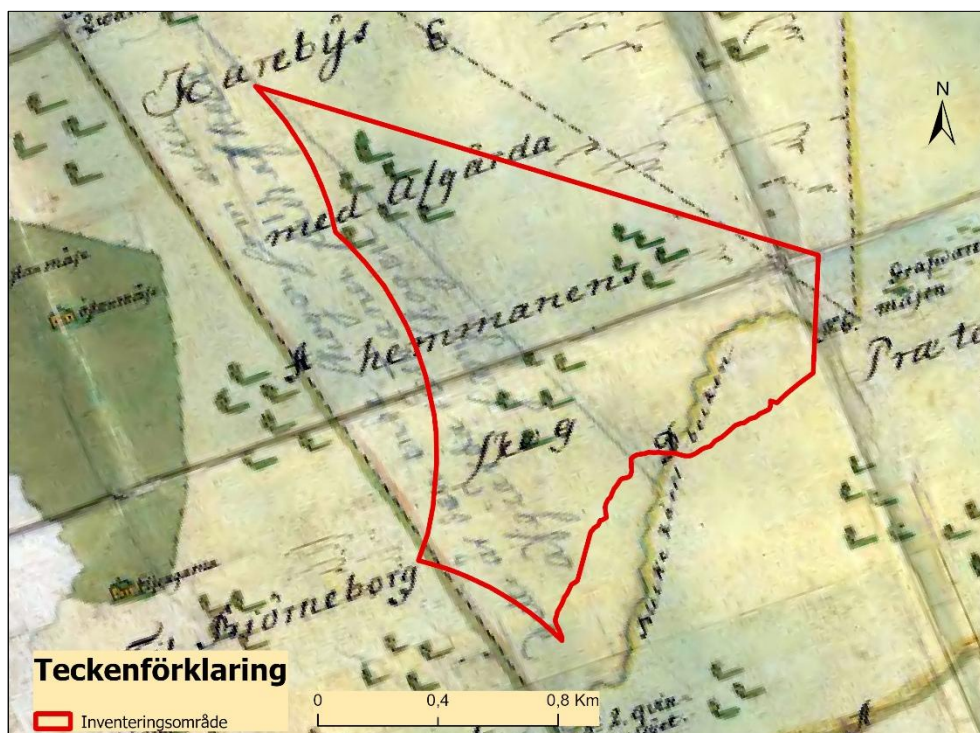
- **Mycket högt kulturhistoriskt värde.** Lämningen bedöms vara särskilt välbevarad och komplex. Den har en hög förmåga att förmedla historiska processer och skeenden vilket tillsammans med omgivande lämningar bidrar till en ökad kunskap om ett områdes kulturhistoriska utveckling. Lämningen innehar en tydlighet som bidrar till ett högt pedagogiskt värde.
- **Högt kulturhistoriskt värde.** Lämningen bedöms vara välbevarad och tydligt läsbar. Lämningen har en förmåga att förmedla processer och skeenden vilket tillsammans med omgivande lämningar bidrar till en ökad kunskap om ett områdes kulturhistoriska utveckling. Lämningen kan tillsammans med andra lämningar inneha en tydlighet som bidrar till ett högt pedagogiskt värde.
- **Kulturhistoriskt värde.** Lämningen bedöms vara välbevarad men otydlig eller solitär. Lämningen har en förmåga att förmedla processer och skeenden vilket tillsammans med omgivande lämningar bidrar till en ökad kunskap om ett områdes kulturhistoriska utveckling. Lämningen har genom dess otydlighet eller solitära läge ett lågt pedagogiskt värde.
- **Visst kulturhistoriskt värde.** Lämningen bedöms vara skadad, otydlig, solitär eller så pass förändrad att den historiska läsbarheten är svårtydd och innehar ett mycket lågt pedagogiskt värde. Lämningar har dock enstaka egenskaper som bär på ett kulturhistoriskt värde.

Kart- och arkivstudie

Lantmäteriakter

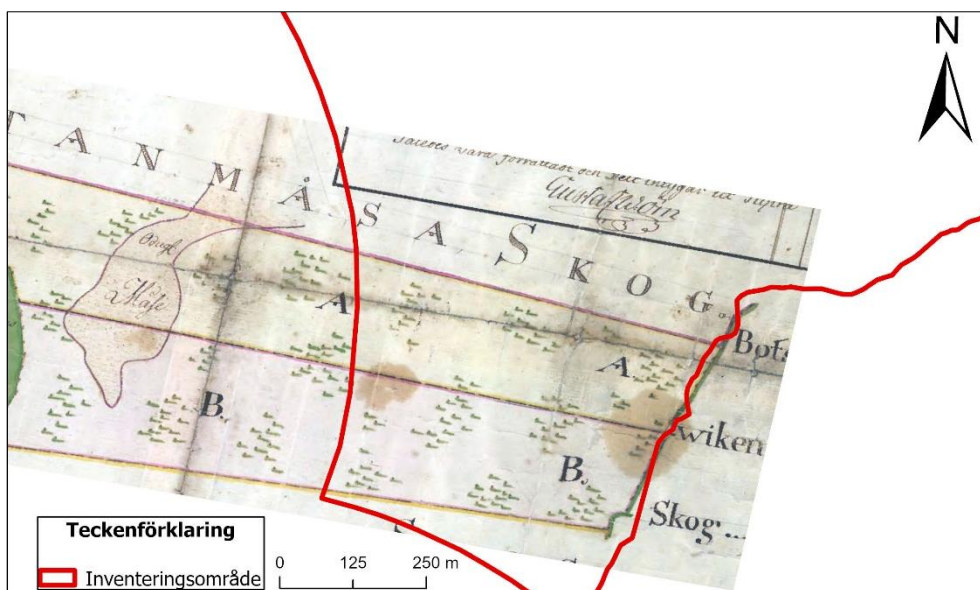
Under historisk tid har ett flertal hemman i form av Södra Karby, Östanmosse, Västanmosse, Västanås, Nytorp och Bäcketorp haft skiften inom utredningsområdet.

I en geometrisk avmätningsskarta Södra Karbys skog från år 1717 är hela inventeringsområdet kartlagt. I kartan går det att utläsa att området utgjorde skogsmark varav majoriten av skogen tillhörde Karaby (se figur 4).

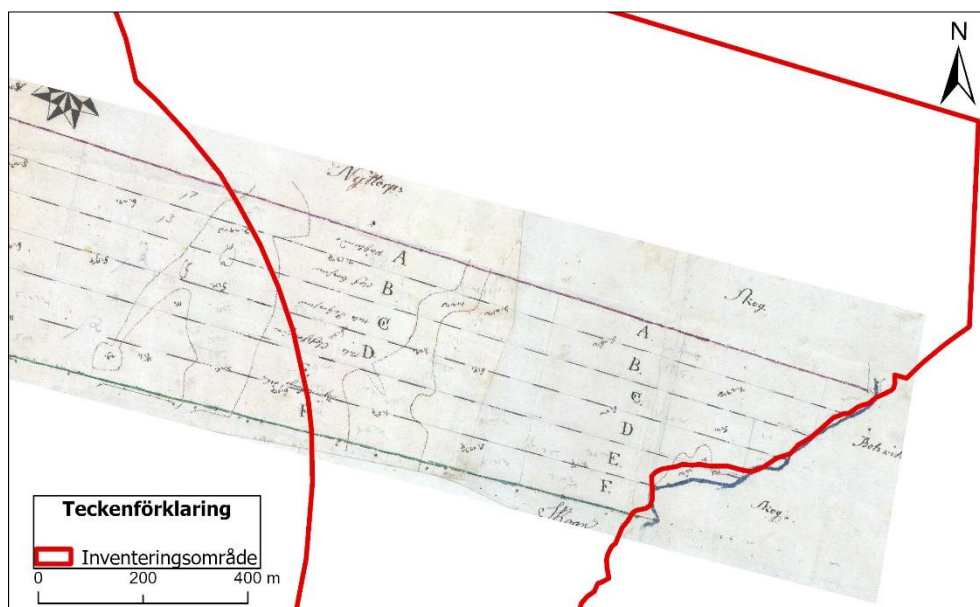

Figur 4. Inventeringsområdets belägenhet gentemot geometrisk avmätningsskarta

I en delningskarta över hemmanets Östanmosses skog från år 1770 går det att utläsa att de kartlagda delarna av inventeringsområdet utgjordes av skogsmark samt att det finns tre utritade gränser i en öst-västlig riktning. I kartan finns inga indikationer på bebyggelseenheter eller lämningar industriell karaktär som kvarnar och sågar (se figur 5)

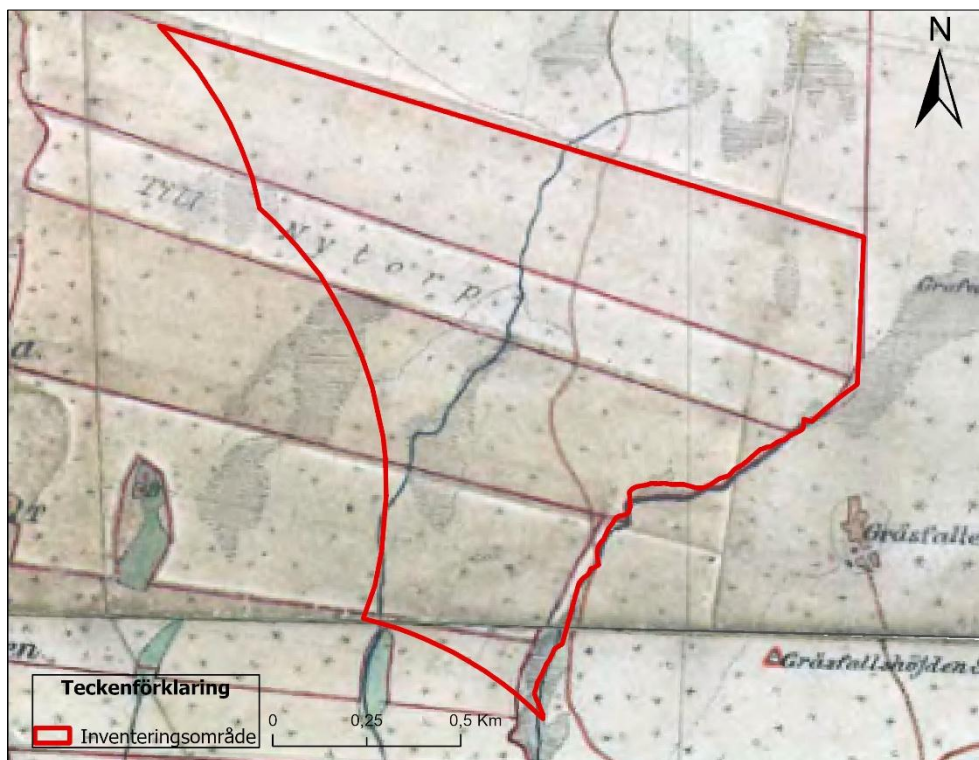
Figur 5. Inventeringsområdets belägenhet gentemot delningskarta

Figur 6. Inventeringsområdets belägenhet gentemot storskifteskarta

I en storskifteskarta över Västanmosses skogsmark från år 1796 går att utläsa att de kartlagda delarna av inventeringsområdet utgörs av skogsmark samt att det finns ett flertal skiften inom området. I kartan finns inga indikationer på bebyggelseenheter eller lämningar industriell karaktär som kvarnar och sågar (se figur 6)

Den Häradsekonomiska kartan från andra hälften av 1800-talet visar Sverige när det var som mest uppodlat. I denna karta är den norra delen av inventeringsområdet kartlagd för första gången. I kartan går att utläsa att hela inventeringsområdet utgjordes av skogsmark samt att det finns fem utritade gränser. I kartan finns inga indikationer på bebyggelseenheter eller lämningar av industriell karaktär är utritade (se figur 7).

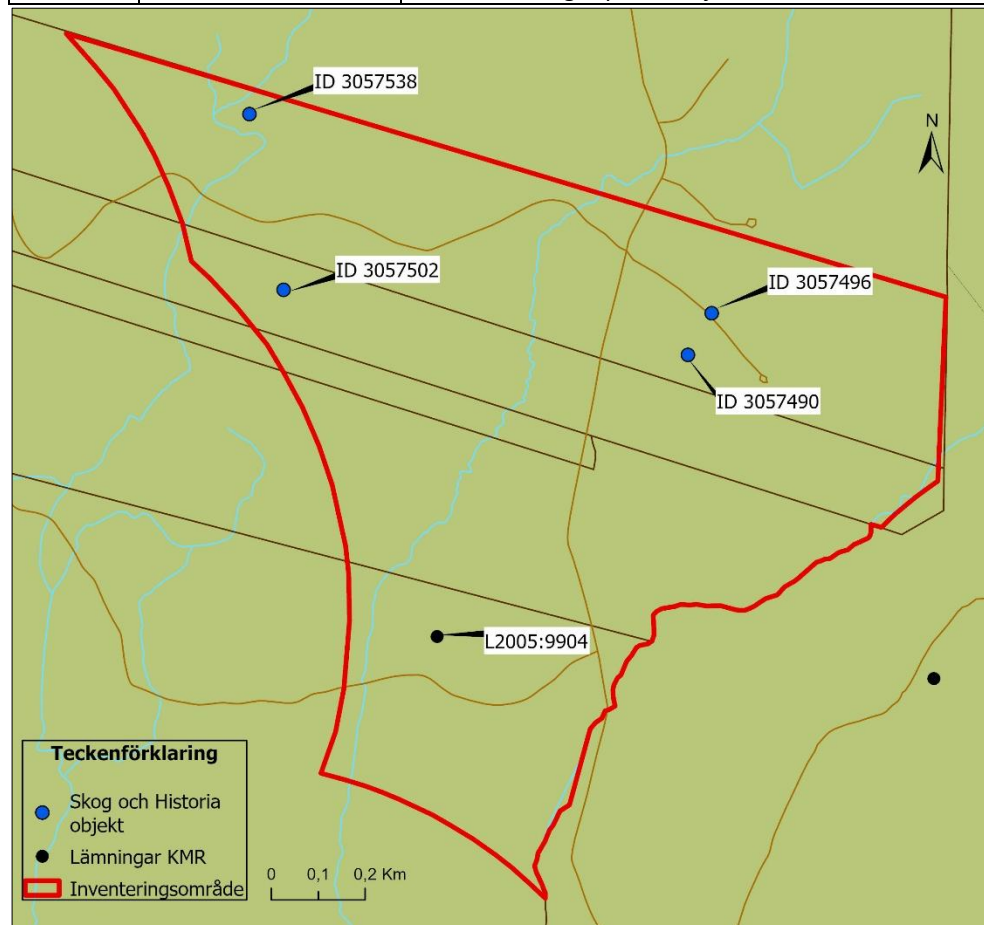
Figur 7. Inventeringsområdets belägenhet gentemot den häradsekonomiska kartan.

Kulturmiljöregistret och Skogens pärlor

Inför den nu aktuella kulturvärdesinventeringen fanns det en lämning inom inventeringsområdet registrerad i Kulturmiljöregistret (se figur 8). Lämningen utgörs av ett område med skogsbrukslämningar med den antikvariska statusen Övrig kulturhistorisk lämning och har lämningsnummer L2005:9904. I Skogsstyrelsens portal Skogens pärlor som bland annat innehåller uppgifter om möjliga forn- och kulturlämningar som påträffades i samband med arbetsmarknadsprojektet Skog och Historia (för mer info se Riksantikvarieämbetet 2017), återfinns fyra objekt inom inventeringsområdet. Dessa objekt har inte kvalitetsgranskats av yrkesamma arkeologer och har inte registrerats i Kulturmiljöregistret vilket medför att de inte har en antikvarisk status. Objektet utgörs av:

Objekt ID	Lämningstyp	Beskrivning
3057538	Husgrund, historisk tid	Koja 8 x 3 m (VSV-ÖNÖ) och 2.5 m tillnock. Knuttimrad stuga bestående av två rum. Ingång i ÖNÖ. Spismursröse 1 m diam och 1,6 m h bestående av 0,1 - 0,4 m st stenar.
3057502	Lägenhetsbebyggelse	1) husgrund med oklar utsträckning. Spismursröse, 2m diam. 1,0m h. Stenstorlek 0,2-0,4m. 15m SSV om 1) är 2) jordkällare 6x4m (NNO-SSV) djup 1,0m. Stenstorlek 0,2-0,4m med öppning i NNO. vall runtom ca 1,0m bred.
3057496	Område med skogsbrukslämningar	Område med skogsbrukslämningar, bestående av 1 kolbotten och 1 grund efter kolarkoja. Kolbotten

		resmila, rund, 14 m diam. Vid provstick framkom rikligt med kol. S om kolbotten är kojgrund, med ett spisiröse 2x1,5 m och 0,5 m h.
3057490	Kolningsanläggning	1) Kolbotten 14 m i diam., syns ingen vall. 5 m S om 1 är 2) Spismursröse 2 x 1.5 m (N-S) H: 0.5 m, stenst. 0.3 - 0.5 m. Inga spår av koja

Figur 8. Objektens belägenhet gentemot inventeringsområdet

Värmlands Museums topografiska arkiv

Värmlands Museums topografiska arkiv omfattar information om tidigare undersökningar, bebyggelse lämningar, lösfynd och antikvarisk korrespondens angående kulturmiljöer över hela länet. I Värmlands Museums topografiska arkiv finns inga handlingar som berör det nu aktuella utredningsområdet.

Figur 9. Inventeringsförhållande inom del av inventeringsområde.

Figur 10. Inventeringsförhållande inom del av inventeringsområde.

Figur 11. Inventeringsförhållande inom del av inventeringsområde.

Siktlinjeanalys

En etablering av en vindkraftspark påverkar den omgivande landskapsbilden. Verken har genom dess storlek en visuell påverkan som avtar med avståndet. I en dansk studie från år 2007 (Nielsen 2007) studerades vindkraftverk med en höjd på 150 meter och dess påverkan på landskapet utifrån deras avstånd från studieobjekten. Studien har delat in verkens påverkan på landskapsbilden utifrån tre konsekvenszoner:

Närzonen (0-6 km)

Vindkraftverken är det dominerande elementet i landskapsbilden och deras proportioner tydligt övergår andra landskapselement. Rotationen kommer medverka till att öka vindkraftverkens synlighet.

Mellanzonen (6-10 km)

Vindkraftverken är framträdande element i landskapsbilden men det finns en skalmässig balans med andra landskapselement. Vindkraftverkens storlek är fortfarande påtaglig och vingarnas rotation är fortsatt synlig.

Fjärrzonen (10-20 km)

Utgörs av ett område i vilket vindkraftverken fortfarande är synliga men är underordnade mer dominerade landskapselement och påverkar därmed inte väsentligt landskapsbilden. Både mindre och större klungor med vindkraftverk framstår som samlade enheter på detta avstånd. I områden med många vindkraftverk bidrar detta till att sätta sin prägel på landskapet i stort men utan att ta uppmärksamhet från andra mer framträdande landskapselement. Rotationen har ingen påverkan på vindkraftsverkens synlighet.

I den danska studien utgick man från att verken hade en totalhöjd på 150 meter och placerade i ett relativt flackt landskap. De nu planerade verken har en högre totalhöjd än 150 meter vilket medför att närzonen utökades från 4,5 kilometer till 6 kilometer och fjärrzonen utökades i denna studie från 16 kilometer till 20 kilometer. De topografiska förhållanden samt vegetationen skiljer sig mot det danska exemplet, vilket påverkar upplevelsen av vindkraftverken inom zonerna då de kan skymma verken helt eller delvis.

Kulturmiljöer som antingen är utpekade i Länsstyrelsen Kulturmiljöprogram "Ditt Värmland" eller som Riksintressen för kulturmiljövården belägna upp till 20 km från den centrala delen av utredningsområdet har besökts och en okulär bedömning av det planerade arbetsföretaget påverkan på kulturmiljöerna har genomförts. Bedömningen bygger till stora delar på hur en eventuell vindpark påverkar de utpekade kulturmiljöernas kärnvärden/uttryck, det vill säga de värden som ligger till grund för att miljön är utpekad som kulturhistorisk värdefull. Sammanlagt har 24 kulturmiljöer besökts och en okulär bedömning av påverkan har genomförts.

Nedan följer en förenklad text om utpekade kulturmiljöer och dess kärnvärden. Om en miljö är utpekad i fler än ett dokument beskrivs lämnningen utifrån beskrivningen ifrån det dokument som har högst signifikans. En bedömning av siktlinjeförhållande mellan kulturmiljö och eventuell vindpark har genomförts på plats vid varje specifik kulturmiljö. Bedömningen är gjord utifrån de rådande förhållande som var på varje plats vid den aktuella tiden för fältarbetet.

Närzonen:

Björneborg, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 3,4 km

Beskrivning: Björneborgs samhälle har vuxit upp kring det järnbruk som grundades på platsen år 1656. Genom historien har bruket expanderat och ett flertal byggnader av industriell karaktär, herrgård, arbetarbostäder, IOGT-loge och en kyrka har etablerats i samhället. Det kulturhistoriska värdet finns främst i samhällets strukturella uppbyggnad men också i många enskilda byggnaders exteriör. Till de byggnader som särskilt väl speglar äldre tiders byggnadsskick hör vissa verkbyggnader, herrgården med flyglar och ekonomibyggnader samt arbetarbebyggelsen vid Bruksdammen. Det kulturhistoriska värdet ligger särskilt i den sammanhållna miljöbilden och i utformningen, utförande, färgsättning och materialval av bebyggelse men även i befintlig vägbro.

Bedömning: Från delar av Björneborgs samhälle är existerande verk synliga i nordlig riktning. De nu planerade vindkraftsparken bedöms till största del skymmas av befintlig bebyggelse, topografi samt träridåer. Eventuella verk i den östligaste delen av inventeringsområdet kan delvis bli synliga från enstaka platser av den utpekade kulturmiljön, men bedöms ha låg påverkan på de kulturhistoriska värdena som främst ligger i den sammanhållna miljöbilden och utformning och materialval av befintlig bebyggelse.

Järsberg-Södra Dye, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd: ca 5 km.

Beskrivning: Det bördiga odlingslandskapet söder om Kristinehamn har en lång historisk kontinuitet. Lösfynd av stenåldersföremål, bronsåldersrösen, höggravfält samt en runsten visar att området nyttjats under förhistorisk tid. Under medeltiden omnämns Järsberg och Södra Dye i skriftliga källor. Dagens byggnader består främst av faluröda bostadshus med tätt belägna ekonomibyggnader. Här finns ett skolhus från 1800-talets andra hälft. Det kulturhistoriska värdet består av de enskilda byggnaderna, fornlämningarna, det öppna hävdade landskapet och den historiska kontinuiteten som bidrar till en väl sammanhållen miljö.

Bedömning: Från runstenen bedöms eventuella rotorblad kunna bli synliga bakom träridån sydväst om lämningen. Existerande park gick vid inventeringstillfället inte att urskilja från lämningen. I de västra delarna av den utpekade kulturmiljön är delar av den existerande vindparken synlig och en ytterligare etablering skulle kunna bidra till en utvidgning av synliga delar av verk. En eventuell utvidgning av verk bedöms ha låg påverkan på de utpekade kulturhistoriska värdena eftersom enbart delar av verkan kan bli synliga och upplevs då som underordnande andra landskapselement som hamnar i förgrunden som exempelvis träridåer. Gällande eventuella synliga verk från runstenen så skulle dessa inte bli synliga i siktlinjen som berör sikten mot den sida av stenen där runorna är ristade på.

Mellanzonen.

Kristinehamn, utpekad Kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd: ca 7,2 km

Beskrivning: Kristinehamn fick sina stadsprivilegier år 1642 och stadens första stadsplan utformades i ett rutnätsmönster med rektangulära kvarter som följer Varnan och Lötälvens lopp. Järnhanteringen har haft en stor del i stadens historia och under fastningsmarknaden bestämdes världsmarknadspriset på järn. Dagens kyrka byggdes utanför den äldre stadsplanen och befolkningsökning bidrog till att stadsplanen utvidgades under 1800- och början av 1900-talen. Kring Varnan, Trädgårdsgatan, Hovslagargatan och Hamngatorna finns 1700- och 1800 tals staden träbebyggelse kvar. Byggnader kring torgen innehar ett stort byggnadshistoriskt värde. Kulturhistoriska värdet ligger i bevarad bebyggelse, äldre stadsplan samt stadens roll i den historiska utvecklingen.

Bedömning: Från torgen samt området som omfattas av den äldre stadsplanen skymms den planerade vindkraftsparken av befintlig bebyggelse. Från utkanterna av Kristinehamn kan delar av de planerade verken bli synliga, vilket bidrar till en utvidgning av existerande synliga verk. Påverkan på de kulturhistoriska värdena som främst består av bevarad äldre bebyggelse inom den äldre stadsplanen samt Kristinehamns roll i den historiska utvecklingen bedöms som låg.

Stormon, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd: ca 8,5 km.

Vid Stormon återfinns på ömse sidor av en mindre väg två offerkast. Här ska en bonde ha rånmördats år 1710 och därefter har förbipasserade valt att kasta en riskvist vid platsen så att två rishögar har bildats. Sammanlagt finns det i länet ett tiotal offerkast och kasten vid Stormon äger ett kommunikations och allmänhistoriskt värde som avspeglar dramatiska historiska händelser.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftverken.

Brobacken, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 9,2 km

Beskrivning: I ett exponerat läge på krönet av en bergsknalle med utsikt över Väneren återfinns två välbevarade gravrösen. Fornlämningarna ingår i ett stråk av rösen längs Vänerkusten och genom sitt topografiska läge utgör gravarna goda representanter för bronsålders kulturens utbredning. Gravarna har även välbevarade detaljer i form av kallmurning och kantkedja vilket bidrar till dess välbevarade form.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftverken.

Picassoudden, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 9,4 km.

Beskrivning: I något avskilt läge, utan direkt synkontakt med dagens vattennivåer, återfinns ett rösegravfält bestående av fem gravrösen. Gravarna utgör goda exempel på gravformen och kan genom deras närvaro ge indikationer på bronsåldersbygdens utbredning längs Vänerkusten. Söder om rösena återfinns den 15 meter höga "Picasso" statyn. Denna restes år 1965 och sandblästrades fram av den norske konstnären Carl Nejsar enligt Picassos intentioner. Det kulturhistoriska värdet ligger särskilt i lokaliseringen och de välbevarade konstruktionerna.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftverken.

Vike By, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 9,8 km

Beskrivning: Vike By är beläget i ett öppet flackt odlingslandskap. Byn har sina rötter i medeltidens expansiva uppodlingar och består idag av fyra jordbruksfastigheter. Nolgården och Sörgården bildar en homogen enhet med ett 10-tal boningshus längs en bygata. Vike bys kulturhistoriska värde består av byns oskiftade karaktär vilket bidrar till att byn utgör ett gott pedagogiskt exempel på en traditionell jordbruks by före skiftenas tid. Även det omgivande odlingslandskapet uppvisar ålderdomliga element i form av odlingsrösen och stengårdsgårdar.

Bedömning: Från delar av Vike By kommer vindkraftsverk vara delvis synliga i horisonten. En eventuell etablering bidrar därmed till en utvidgning av synliga existerande verk. Vindkraftverken upplevs dock inte som dominerande på grund av avståndet men utgör moderna inslag i horisonten till det ålderdomliga landskapet.

Fjärrzonen.

Marieberg utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 10 km.

Under andra hälften av 1800-talet inköptes Mariebergs jordbruksfastighet för anläggandet av ett länshospital. Under slutet av 1800-talet byggdes de första institutionsbyggnaderna och kompletteringar har gjorts under 1900-talet. Den befintliga herrgården har integrerats i miljön. Marieberg utgör ett typexempel på en samlad institutionsmiljö från 1800-talets senare del. Anläggningen är den enda av sitt slag i länet och det finns ett flertal byggnader av högt social- och arkitekturhistoriskt värde. Tillhörande parkanläggning har trädgårdskonstnärliga värden.

Bedömning: Vegetation, bebyggelse och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken

Kväggeshyttan, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 10,7 km

Området består av en bebyggelsemiljö med hytttruin och industrilämningar. Kväggeshyttan utgör en av de sydligaste hyttorna som anlagts i Värmland och uppfördes 1655 invid Ämterudsälven. Denna illustrerar 1600-talets expansion samt utvidgning av den värmländska hyttbygden. Masugnen har över tid byggts om och kompletterades under andra halvan av 1800-talet bland annat med en rostugn. Det kulturhistoriska värdet speglas i den samlade miljöbilden och den befintliga bebyggelsen och utformning av konstruktioner samt utförande och val av material.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken.

Gisslegårdsbrunn, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd. Ca 11,3 km

Vid Gisslegård finns ett gravröse och en röseliknande stensättning i ett typiskt topografiskt läge med utblick mot Väneren. Röset uppvisar antydning till kallmurning. Norr om de forntida gravarna återfinns en offerkälla som ansågs ha ett hälsobringande vatten. Källan har varit i bruk sedan åtminstone 1700-talet.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken.

Kronotorp, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 11,3 km.

Kronotorp utgjorde till en början ett kronoägt torp där den agrar verksamheten har varit den huvudsakliga näringen. Under 1600-talet etablerades även tre stångjärnshammare som var i bruk fram till 1871. Kvar från järnbruksperioden finns en herrgårdsanläggning med en mangårdsbyggnad från 1825-28 och två bostadsflyglar. Byggnaden utgör ett gott exempel på 1800-talets byggnadstraditioner med inslag av antikens konst och arkitektur.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken.

Rudsnäset utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 12,2 km

Vid Rudsnäset återfinns två gravrösen som idag ligger i ett hävdat åkerlandskap. Ett av rösen undersöktes av N G Djurklou i samband med hans resor i länet 1866. Gravarna utgör goda exponenter för det stråk av rösegravar som ligger längs Väners kust. De representerar bronsålderns utbredning och ger en antydning till dåtidens bosättningsmönster. Det kulturhistoriska värdet ligger särskilt i den typiska lokaliseringen och välbevarade konstruktioner.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken

Gustavsvik och Östervik utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland.

Avstånd: ca 12,6

Det flacka och bördiga odlingslandskapet vid Varnumsviken har en lång historisk kontinuitet vilket ett gravfält med ett 15-tal gravar vittnar om. Under medeltiden omnämns två gårdar i form av Östervik och Västervik, som senare skulle få namnet Gustavsvik. Under 1800-talet bodde familjen Adelsparre på Gustavsvik och gården utgjorde en av socknens största. Invid Östervik lät Adelsparre uppföra ett medeltidsinspirerat nygotiskt kapell. Kulturlandskapet kring Varnumsviken med fornlämningarna, strandängar, odlingsytor och arkitektoniskt och konstnärligt värdefulla byggnader speglar bygdens historiska utveckling

Bedömning: Från Österviks kapell förhindrar vegetation och närliggande skogbeklädda höjder visuell påverkan från vindkraftsverken. Från västra sidan av Varnumsviken kan vindkraftsverk bli synliga i horisonten bortom Kristinehamn, vilket skulle bidra till en

utvidgning av delvis synliga verk. Eventuella nya verk bedöms ha låg påverkan på de utpekade kulturhistoriska värdena då denna siktlinje redan är påverkad av urbana moderna inslag som blir dominerande gentemot vindkraftsverk i horisonten.

Saxholmen utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd: ca 13,9 km

Enligt reseberättelser från 1600-talet ska det på Saxholmen i Kristinehamn ha legat ett medeltida slott placerat vid Ölmevikens inlopp. Utöver reseberättelser saknas skriftliga belägg för dess förekomst vilket öppnat upp för otaliga resonemang kring ruinen över tid. Idag är det en fornlämningsmiljö med ruiner på krönet av holmen. Holmen och skärgårdsområdet, som denna ingår, i är del av ett naturreservat. Denna fornlämningsmiljö har ett kulturhistoriskt värde på grund av dess bevarade byggnadskonstruktioner samt strategiska läge.

Bedömning: Ingen okulär bedömning kunde genomföras på plats på Saxholmen eftersom borgen ligger på en ö. Det är dock troligt att vindkraftverk kan bli synliga i horisonten mot öster och bidra till en utvidgning av existerande verk.

Kummelön, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd ca 14,9 km

Kummelön utgjorde under historisk tid en bördig halvö och tillhörde under medeltiden kyrkan. Under reformationen innehades fiskerättigheterna av kronan och hertig skall sägs ha en jakt- och fiskestuga på ön. Under historien har den agrara näringen haft stor betydelse och stora delar av ön består av öppen ädellövskog. Den enda bebyggelse utgörs av Kummelöns gård med byggnader från 1700-talet. Det kulturhistoriska värdet består av kontinuerligt brukad hävdad mark som formats genom kreatursskötsel och åkerbruk.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken.

Visnum, utpekad kulturmiljö som Riksintresse för kulturmiljövården samt i Ditt Värmland

Avstånd ca 15,6 km

Visnum utgör ett riksintresse som motiveras genom att området utgör ett odlingslandskap med ett ovanligt tätt bestånd av förhistoriska gravar i relation till medeltida kyrka- och begravningsplats. Lämningarna och kyrkan bidrar till en tydlig kontinuitet mellan förhistorisk och historisk tid längs den gamla "Letstigen". Riksintresset uttrycks genom de fyra gravfälten med högar och övertorvade stensättningar. Den korsformiga spånklädda träkyrkan från 1700-talet, f d kloster- och militieboställen som Backa majorsboställe och Sommersta kronolänsmansboställe samt den ålderdomliga färdleden "Letstigen".

Bedömning: Vid kyrkan i Visnum döljs eventuella vindkraftsverk av trädridå. Öster om kyrkan finns en redan existerande vindkraftspark som är dominerande i landskapsbilden. Även vid gravfälten döljs eventuella vindkraftverk av trädridå och kuperad terräng.

Herrenäset-Nolby, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd ca 16,3

På Herrnäset visar fynd av stenyxor att människor har bott i området sedan äldre stenålder och framåt. Herrnäs omnämns första gången i källor från 1590-talet. Idag finns det på Herrnäs tre jordbruksgårdar vid Nolby såväl som Sörby. Bebyggelsegruppen visar på ett exempel av välbevarade bergsmansgårdar. Dess exteriör består av timmer och visar även på regionala särdrag när det kommer till material och utförande såsom förekomsten av skiffer och gjutjärnsskorstenar. Det kulturhistoriska värdet ligger särskilt i den sammanhållna miljöbilden och den befintliga bebyggelsens utformning, utförande, färgsättning och val av material

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken.

St Skanum, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd ca 17,6 km.

Skanum i Ölme socken är en bebyggelsemiljö med en för tiden 1800- och 1900-talet typisk bebyggelse belägen i ett hävdad odlingslandskap. Intill Stora Skanums gård finns två förhistoriska gravfält som troligen anlagts under järnåldern. Dessa ligger i gammal hagmark och är placerade på en flack moränåsrygg intill öppen odlingsmark och består av ett 20-tal stensättningar som är övertorvade. Dess förekomst samt läge och konstruktion påvisar bondesamhällets utbredning av bebyggelse och begravningskick under järnåldern. Skanums gård omnämns i skriftliga källor från tidig medeltid men förekomsten av de två gravfälten tyder på den nuvarande gårdsenheten kan härledas till åren efter Kristi födelse. Ett kulturhistoriskt värde ligger särskilt i den miljöbild som är sammanhållen och i utformning av bebyggelse samt utförande, färgsättning samt materialval.

Bedömning: Från gravfält döljs eventuella nya vindkraftsverk av vegetation. I siktlinjen sydöst om gården, över den öppna odlingsmarken, är delvis existerande verk tillhörande vindkraftspark nordöst om Kristinehamn synliga i horisonten. Även verk tillhörande den intilliggande nu aktuella vindparken är delvis synliga men inte dominerande i landskapsbilden. Eventuella nya vindkraftsverk skulle kunna bidra till en utvidgning av delvis synliga verk, dock skulle dessa inte vara dominerande i landskapet och ha låg påverkan på de utpekade värdena.

Algutserud, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd ca 19 km

Vid Algusterud (öster om Lunnerviken) i Ölme Kristinehamn ligger en fornlämningsmiljö med gravrösen från brons- eller järnåldern. I Algusterud finns tre rösen och röseliknande stensättningar placerade på höjden, vilka troligen uppfördes under slutet av bronsåldern eller under övergången till järnåldern. Tidigare var området ett brutet kustlandskap med skärgårdskaraktär där gravarna uppförts på öar. Idag är dessa, genom den landhöjning som skett, mera inåt landet invid jordbruksmark. Det kulturhistoriska värdet ligger i lämningarnas bevarandegrad samt lokalisering. Lämningarna återspeglar även bebyggelseutveckling från fångst- och jägarsamhället till en fast agrar bosättning samt bygdens utbredning under förhistorisk tid.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogb eklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken.

Norra Bohult-Carls Åby, utpekad kulturmiljö som Riksintresse för kulturmiljövården.

Avstånd ca 19 km

Norra Bohult-Carls Åby utgör ett riksintresse som motiveras genom att de utgör ett bostadsområde med enhetliga tjänstemannavillor som präglas av 1930-40 talens arkitekturideal. Uttryck för riksintressena består av de 55 funktionsinspiration villorna som uppstod i samband med Bofors expansionsperiod under 1930-40- talen.

Bedömning: Vegetation, bebyggelse och närliggande skogb eklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftverken.

Ölme, utpekad i Ditt Värmland

Avstånd ca 19,1 km.

Ölmeslätten har i årtusenden varit en central plats för brukande och formande av landskapet. Ölme socken består främst av slättland och jordbruksbygd. I området finns fornlämnings- och bebyggelsemiljö som inrymmer järnåldersgravfält, kyrka och kyrkogård och övrig välbevarad bebyggelse från 1800-1900-talet. Ett järnåldersgravfält med resta stenar ligger nära intill Ölme kyrka och söder om Ulvsjö finns ytterligare ett. Den nuvarande kyrkan bygd av sten uppfördes under åren 1787-88 utefter byggmästare Gustaf Westmans ritningar. En prästgård med tillhörande ekonomibyggnader från 1700-talet ligger mot skogsbyrnet i norr. Det kulturhistoriska värdet ligger i fornlämningarna samt bebyggelsen. Även helåkersbygden runt kyrkan har ett stort kulturhistoriskt värde och utgör även ett estetiskt värde i landskapet. Flertalet kulturelement i landskapet visar på en fortsatt kontinuitet vad gäller markutnyttjande.

Bedömning: I östlig riktning kommer en vindkraftsetablering vara synlig från delar av det

utpekade området och bidra till utvidgning av redan existerande vindkraftverk. Vindkraftverken bedöms ej ha en dominerande effekt dock kommer dessa vara synliga i horisonten bortom det öppna delvis ålderdomliga landskapet. De estetiska värdena som pekats ut påverkas idag i denna siktlinje av redan av existerande verk och skapar en kontrast mot de estetiska värdena. På grund av avstånd är dessa inte dominerande men sätter ändå en prägel på landskapet.

Broby, utpekad kulturmiljö i Ditt Värmland

Avstånd ca 19,1 km

Miljön kring Broby är Ölmeslätten och den karaktäristiska jordbruksbygden. Broby samhälle, beläget några kilometer från Ölme kyrka, har växt fram kring sekelskiftet 1900 och var ett komplement till de utskiftande bondgårdarna som fanns på plats. Byn innefattar bostadshus med tillhörande uthus, verkstad och affär. Byggnadsarkitekturen är typisk för sekelskiftet och gör sig synlig i det tidstypiska tegel som använts samt träpanelarkitekturen och byggnadernas form, färg och materialval. Nämda aspekter utgör även det kulturhistoriska värdet tillsammans med miljöbilden som är sammanhållen.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken.

Visnums-Kil, utpekad kulturmiljö som Riksintresse för kulturmiljövården samt i Ditt Värmland

Avstånd ca 19,7 km

Visnum-Kil utgör ett riksintresse som motiveras genom att området utgör ett odlingslandskap med kontinuerlig bosättning från järnålder. Riksintresset uttrycks genom herrgårdar med 1700- och 1800-tals bebyggelse, till exempel Kilsby och Nynäs, vilka under medeltiden tillhört Risberga kloster. Fyra gravfält och två gravgrupper med totalt cirka 50 övertorvade stensättningar samt genom ett sockencentrum med 1700-talskyrka, prästgård och skola från 1800-talet.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken

Värmlands Säby utpekad kulturmiljö som Riksintresse för kulturmiljövården samt i Ditt Värmland

Avstånd ca 20 km

Värmlands Säby utgör ett riksintresse som motiveras genom att området utgör en ovanligt komplett herrgårdsmiljö kring Värmlands Säbys 1700-talsherrgård. Riksintresset uttrycks genom dess huvudbyggnad, brukningscentrum, torp och arbetarbebyggelse. Värmlands-Säby utgjorde ett säteri sedan 1596 och tillhörde under medeltiden Risberga kloster. I området ingår även fyra gravfält bestående av högar, övertorvade stensättningar, treuddar och resta stenar.

Bedömning: Vegetation och närliggande skogbeklädda höjder bedöms förhindra visuell påverkan från vindkraftsverken.

Figur 12. Siktlinje vid gravfält vid Ölme kyrka mot planerad vindkraftspark

Figur 13. Runstenen vid Järsberg.

Inventeringsresultat

Vid den arkeologiska inventeringen påträffades sammanlagt 15 objekt (se figur 16), dessa utgörs av:

Objekt nr	Beskrivning	Terräng	Beväxt med	Antikvarisk status	RAÄ nr	Övrigt
1	1 Husgrund, historisk tid. Husgrund, 7x5m (NO-SV). I NO delen är en rest efter timmervägg, upp till 8 stockvarv, samt vertikalt placerade stockar. Centralt är ett spisiröse av stenar och cement 1,5 m diam och 1,4 mh. Intill och V om är en stenansamling, 2 m diam och 0,4 m h.	Småkuperad terräng. Skogsmark (blandskog)	Smågranar och lövsly	ÖKL	L2025:4137	
2	Kolbotten , rund, ca 15 m diam och 0,1-0,2 mh. Vid provstick med jordsond framkom ett 0,25 m tj kollager.	Svag S sluttning. Skogsmark (blandskog)	Smågranar, småtallar och lövslyf.	ÖKL	L2025:4134	Överkörd av skogsmaskin vilket medfört att lämningen är skadad.
3	Kolbotten rund 14 m diam och 0,2 m h. Vid provstick med jordsond framkom ett 0,2 tjockt kollager.	Svag åsrygg. Skogsmark (barrskog)	5 tallar och 3 granar	ÖKL	L2025:4135	
4	Kolbotten , rund, 13 m diam och 0,2 m h. Vid provstick med jordsond framkom ett 0,2 tjockt kollager.	Flack terräng. Skogsmark (blandskog)	8 granar och lövsly.	ÖKL	L2025:4136	
5	Område med skogsbrukslämningar , ca 32x15 m (NO-SV), bestående av 1 kolbotten och 1 spisiröse. Kolbotten, rund, 13 m diam och 0,2 m h. Vid provstick med jordsond framkom ett 0,2 m tj kollager. V om är ett spisiröse, 2 m diam och 0,4 m h.	Flack terräng. Skogsmark (blandskog)		ÖKL	L2025:4138	V om är ett flertal täkter som möjligen utgör en urschaktad kolbotten.
6	Kolbotten , rund, 15 m diam och upp till 0,6 m h.	Svag Ö sluttning. Skogsmark (blandskog)	9 tallar, 3 björkar och 2 granar	ÖKL	L2025:4139	
7	Gränsmärke , bestående av 1 gränssten, 0,35 m h, 0,25 m br och 0,1 m. Uppallad av 4 stenar, 0,3-0,4 m st	Svag S sluttning. Skogsmark (barrkog)				I aktiv gräns
8	Gränsmärke bestående av 1 gränsröse, 1 m diam	Ö sluttning. Skogsmark				I aktiv gräns

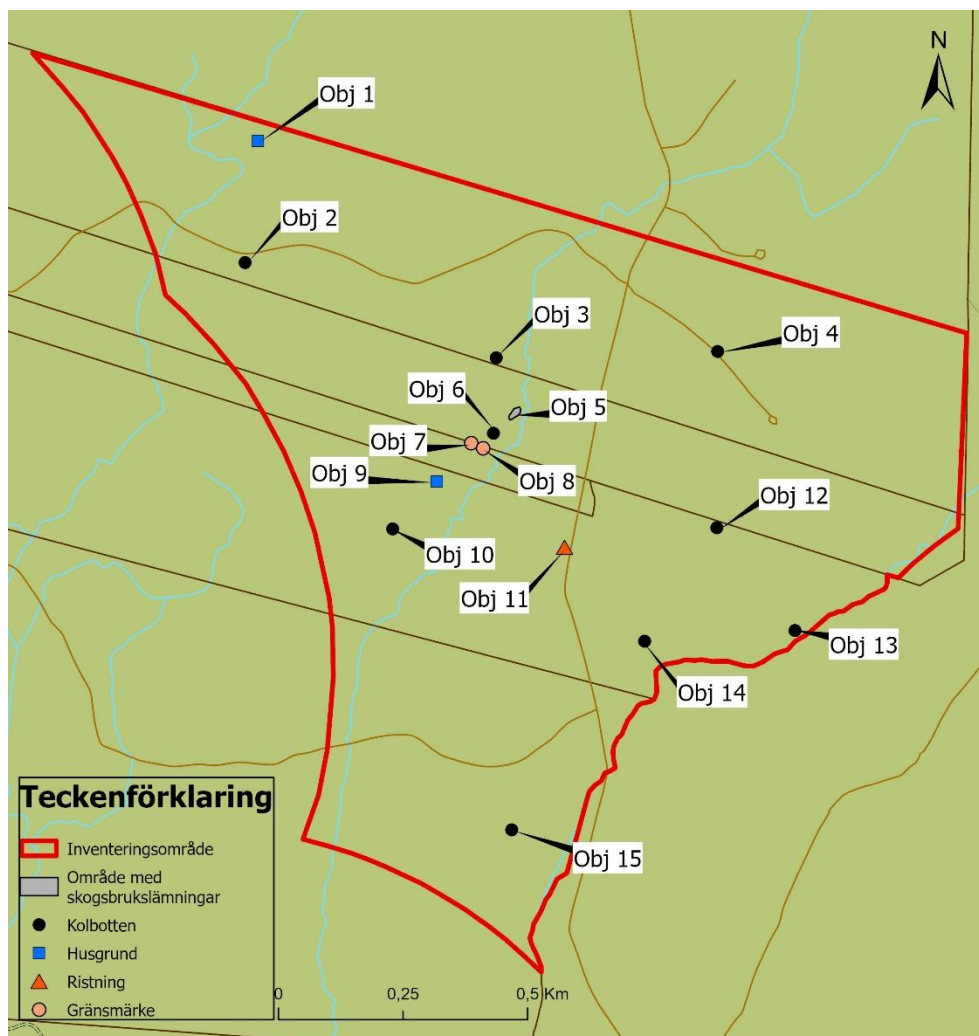
	och 0,2 m h. Av 5 stenar, 0,3-0,4 m st. Delvis övermossad.	(barrskog)				
9	Husgrund, historisk tid. Husgrunden är 5x5 m. I S delen är en spismur av tegel, delvis intakt. 1x1 m och 1,8 m h.	Svag S sluttning Skogsmark (barrskog)	1 tall	ÖKL	L2025:4140	NO är en stenmur, 5 m l, 1 m br och 0,4 m h.
10	Kolbotten , rund, ca 14 m diam och 0,1 m h. Vid provstick med jordsond framkom ett 0,15-0,2 m tj kollager.	Flack terräng. Skogsmark (hygge)		ÖKL	L2025:4141	Lämningen är grovt skadad då lämningen är överkörd och kraftigt tilltryckt av skogsmaskin samt delvis urgrävd.
11	Ristning i block i form av ett kryss, ca 20 cm st. Centralt är en mätpunkt av koppar, ca 0,02 m diam med en kungakrona instämplad.	Flack terräng. Skogsmark (blandskog)				Ristningen markerar höjdpunkt som fortsatt är utritad i kartan och är därmed inte övergiven. Enligt tradition ska stenen höjdpunkten är inristad på varit viloplats för Gustav 5:e under hans deltagande i älgjakten.
12	Kolbotten , rund, 15 m diam och 0,4 m h.	Småkuperad terräng. Skogsmark (hygge)		ÖKL	L2025:4142	Överkörd av skogsmaskin
13	Kolbotten , rund, 15 m diam och 0,6. m h	Svagt S sluttande terräng. Skogsmark (blandskog)	20-tal granar	ÖKL	L2025:4143	
14	Kolbotten , rund ca 15 m diam och upp till 0,4 m h.	Flack terräng. Skogsmark (blandskog)	20-tal granar och lövsly	ÖKL	L2025:4144	
15	Kolbotten , rund, 17 m diam och 0,2-0,6 m h.	Småkuperad blockrik terräng. Skogsmark (barrskog)	4 tallar och smågranar	ÖKL	L2025:4145	Intill och V om är en stenpackning, 2x2 m och 0,4 m h, spisiröse?

Figur 14. Objekt 10, lämningen efter kolbotten är skadad och kol syns i körskadorna, foto från SV.

Figur 15. Foto över objekt 1. Foto från N.

Figur 16. De påträffade objekts belägenhet i landskapet.

Resultat och värdering

Fornlämningar och Möjliga fornlämningar

Vid fältinventeringen påträffades inga lämningar med de antikvariska statusarna Fornlämning eller Möjlig fornlämning.

Ej registrerade lämningar

Tre av objekten, objekt 7, 8 och 11, kommer inte att registreras i Kulturmiljöregistret då dessa inte bedöms uppnå kriterierna. Dessa lämningar har därmed ingen antikvarisk status. Objekt 7 och 8 utgörs av gränsmärken i en aktiv gräns och är därmed inte övergivna. Det är dock olagligt att flytta eller förstöra gränsmärken i aktiv gräns (Lantmäteriet). Objekt 11 utgörs av ristning som markerar en höjdpunkt som fortsatt är utritad i kartor. Lämningen är därmed inte att betrakta som övergiven och registreras därmed inte i Kulturmiljöregistret.

Övrig Kulturhistorisk lämning

De övriga tolv lämningarna har den antikvariska statusen Övrig kulturhistorisk lämning och är därmed inte skyddade av Kulturmiljölagen. Lämningarna omfattas dock av hänsynsregler utformade i Skogsvårdslagen. Lämningarna som inte utgör fornlämning kan utgöra goda representanter för den kulturhistoriska utvecklingen i närområdet och därmed inneha ett bevarandevärde. Lämningarna har därmed värderats utifrån Plattformen för Kulturhistorisk

värdering (Riksantikvarieämbetet 2015). I värderingen har lämningarnas relation till varandra eller omgivande kulturlandskap vägts in och hänsyn har tagits till ifall de bildar sammanhängande kulturmiljöer.

Värdering av ÖKL

Obj. Nr	Lämningstyp	Värde	Motivering
1	Husgrund, historisk tid.	Kulturhistoriskt värde	Objektet utgör en välbevarad men solitär lämning som tolkas utgöra en tillfällig, men återkommande, bostad i samband med skogsbruk. Husgrunden visar skogens och skogsbrukets betydelse under historisk tid och har därmed en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling och processer.
2	Kolbotten efter resmila	Visst kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är dock skadad och saknar en närliggande kolarkoja vilket bidrar till att minska lämningens läsbarhet och pedagogiska förmåga.
3	Kolbotten efter resmila	Kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är tydlig och läsbar men saknar dock en närliggande kolarkoja vilket bidrar till minskad förståelse för de historiska processerna
4	Kolbotten efter resmila	Kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är tydlig och läsbar men saknar dock en närliggande kolarkoja vilket bidrar till minskad förståelse för de historiska processerna
5	Område med skogsbrukslämningar	Kulturhistoriskt värde	Objektet utgör en sammansatt lämning som delvis är läsbar till sin karaktär. Lämningen har en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningarna är dock otydliga vilket bidrar till att minska deras läsbarhet och förmåga att förmedla historiska processer.

6	Kolbotten efter resmila	Kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är tydlig och läsbar men saknar dock en närliggande kolarkoja vilket bidrar till minskad förståelse för de historiska processerna
9	Husgrund, historisk tid	Kulturhistoriskt värde	Objektet utgör en välbevarad men solitär lämning som tolkas utgöra en tillfällig, men återkommande, bostad i samband med skogsbruk. Husgrunden visar skogen och skogsbrukets betydelse under historisk tid och har därmed en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling och processer.
10	Kolbotten efter resmila	Visst Kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är dock skadad och saknar en närliggande kolarkoja vilket bidrar till att minska lämningens läsbarhet och pedagogiska förmåga.
12	Kolbotten efter resmila	Visst Kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är dock skadad och saknar en närliggande kolarkoja vilket bidrar till att minska lämningens läsbarhet och pedagogiska förmåga.
13	Kolbotten efter resmila	Kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är tydlig och läsbar men saknar dock en närliggande kolarkoja vilket bidrar till minskad förståelse för de historiska processerna
14	Kolbotten efter resmila	Kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är tydlig och läsbar men saknar dock en närliggande

			kolarkoja vilket bidrar till minskad förståelses för de historiska processerna
15	Kolbotten efter resmila	Kulturhistoriskt värde	Objektet ligger i relation till andra kolningslämningar och har tillsammans med omgivande lämningar en förmåga att förmedla områdets kulturhistoriska utveckling. Lämningen är tydlig och läsbar men saknar dock en närliggande kolarkoja vilket bidrar till minskad förståelses för de historiska processerna

Figur 17. Objekt 15, foto från Ö.

Tolkning av resultatet

Utifrån resultaten från kulturvärdesinventeringen och den omgivande fornlämningsbilden tolkas utredningsområdet utgöra ett resursområde som troligen blir permanent bebott under senare historisk tid. Under de förhistoriska perioderna och medeltid bör området uppfattas som ett utmarksområde som nyttjats för insamlande och jakt, aktiviteter som inte avsatt några materiella spår.

Vid fältinventeringen påträffades lämningar som kan delas in i tre kategorier: bebyggelselämningar, gränsmarkeringar och kolningslämningar. Bebyggelselämningarna var båda från historisk tid och tolkas utifrån karaktär samt att de inte har varit utritade i den Häradssekonomiska kartan ha tillkommit under första delen av 1900-talet. I relation till husgrunderna finns inga tydliga odlingslämningar, även om en solitär stenmur återfinns vid objekt 9. Lämningarna tolkas utgöra stugor som nyttjats säsongsvis vid skogsbruk samt vid exempelvis jakt. De gränsmarkeringar som påträffades vittnar om skogen och de administrativa gränsernas betydelse under historisk tid. Gränsmarkeringar har tillkommit under 1800- och 1900-talets skiftesreformer och visar betydelsen av att markera äganderätt även i skogen.

Majoriteten av de ny påträffade lämningarna består av kolningsanläggningar i form av kolbottnar efter resmilor. Metoden att kola i resmila introduceras troligen under 1400 – talet och användes fram till 1900 – talet. Kolet utgjorde en viktig del som bränsle i bergsbruket vid hyttor och hammare. I Värmland har ett fåtal kolbottnar efter resmilor blivit daterade dock har dessa varit samstämmiga i sina dateringar till slutet av 1800-tal och första halvan av 1900-tal (Richardson 2021, Olsson 2009, Hennius 2019). Milor anlades helst på jämna lättodränerade marker som var fria från sten och stubbar. Platser för gamla kolbottnar kunde med fördel återanvändas. Då kolet lätt skakar sönder i samband med transporter fick avståndet mellan milorna och där kolet skulle användas helst inte överstiga 20 kilometer. Vanligtvis återfinns därmed milor i relation till äldre bruk och industriella lämningar. En resmila tog mellan 2 – 5 veckor att kola och för att kunna övervaka processen kunde enklare övernattningskojor byggas i relation till milan (Hennius 2019).

Kolframställning till bruken kunde organiseras på olika vis. Bruken kunde ha egna skogar där kolningen sköttes av landbor eller torpare som genom kontrakt var tvungna att framställa en avtalad mängd kol varje år. Bruken kunde även ha rekognitionsskogar inom vilka de hade ensamrätt att förvärva den kol som framställdes som en bisyssla av självägande bönder (Hennius 2019).

Då andelen kolningsanläggningar inom utredningsområdet är förhållandevis stor har kolningen troligen organiserats av ett närliggande bruk. Bruksrörselen i Kristinehamn med omnejd påbörjades redan under 1500-talet i samband med att kronobruket Bro etablerades. Bruket omnämns första gången år 1572, men driften kom redan under 1580-talet att avstanna och omflyttas till Nykroppa. Under 1600-talet etableras ett flertal bruk och hammare i form av Spjutbäcken (L2007:6255), Älvbro (L2007:6631) och Niklasdamm (L2007:6398) norr om Kristinehamn. År 1656 privilegierades en hammare vid Björneborg, vilket blev startpunkten på Björneborgs bruk. Samma ägare etablerade bruksverksamheterna vid Jonsbol, vilket var i drift fram till år 1886. Bruksverksamheten i Björneborg utvecklades och under 1800-talet utvidgades bruket med ett flertal stångjärnshammare, masugnar, en stålugn och knipphammare. Bruket överlevde den så kallade bruksdöden under slutet av 1800- och början av 1900-talet och är idag fortsatt i drift (Furuskog, 1924, Kvarnbratt 2006). De nypåträffade kolningsanläggningar har utifrån dess närhet till Björneborg troligen producerat kol till denna bruksverksamhet.

Kulturmiljöhänsyn

Värmlands Museum har gjort en okulär siktlinjebedömning utifrån den planerade vindkraftsparkens påverkan på utpekade kulturmiljöer i Länsstyrelsen kulturmiljöprogram Ditt Värmland samt Riksintressen för kulturmiljövården. Överlag bedöms de planerade verkan att skymmas av träridåer samt topografi. I de fall de bedöms synas i siktlinjer från de utpekade miljöerna har bedömningen gjorts att de planerade verken bidrar till en förtätning och utvidgning av existerande vindkraftspark och att denna skulle stå i kontrast mot de ålderdomliga landskapen och lämningarna som ingår i de utpekade miljöerna. Överlag bedöms de planerade verken inte ha en dominerande effekt i jämförelse med andra element utifrån de utpekade kulturhistoriska värdena. Dessa utpekade värden bedöms heller inte vara av sådan karaktär att dessa påverkas i stor grad negativt av en vindkraftsetablering i siktlinjer bortom själva kulturmiljöerna.

Inom utredningsområdet återfinns inga fornlämningar eller möjliga fornlämningar. Sammanlagt återfinns dock 13 lämningar med den antikvariska statusen Övrig kulturhistorisk lämning. Värmlands Museum anser att skador på lämningar bör förhindras utan att det planerade arbetsföretaget avsevärt försvåras, eller i annat fall begränsas så långt det är möjligt inom denna ram.

Sammanfattning

Värmlands Museum genomförde under sommaren år 2025 en kulturvärdesinventering inför planerad Västanätets vindpark, Varnums socken, Kristinehamns kommun, Värmlands län. Inventeringen utfördes på uppdrag av Cloudberry wind AB och bestod av en arkeologisk fältinventering samt en siktlinjeanalys. Inventeringsområdet utgörs av ett delvis kuperat, blockrikt, skogsparti som är cirka 0,5-1,9x1,3 kilometer stort

Syftet med kulturvärdesinventeringen var att inhämta samt sammanställa befintlig kunskap i form av arkivmaterial, historiska kartor, tidigare undersökningar och aktuell litteratur för att studera inventeringsområdets historiska utveckling samt avgöra om forn- eller kulturlämningar berörs av det aktuella arbetsföretaget. Därtill skulle en arkeologisk fältinventering genomföras för att avgöra om eventuella tidigare okända forn- och kulturlämningar återfinns inom inventeringsområdet. Nya objekt som eventuellt påträffats vid inventeringen och som inte har den antikvariska statusen fornlämning värderas på en fyrgradig skala utifrån Riksantikvarieämbetets plattform "Kulturhistorisk värdering och urval". Syftet var även att genomföra en siktlinjeanalys för att utreda den planerade parkens påverkan på utpekade kulturmiljöer i regionala och nationella program eller föreskrifter. Siktlinjeanalysen berörde kulturmiljöer inom en radie av 20 kilometer från den centrala punkten av inventeringsområdet.

Vid siktlinjeanalysen besöktes 24 platser som är utpekade i regionala och nationella program eller föreskrifter. Analysen resulterade i en enskild bedömning för varje specifik plats och att den planerade vindparken överlag hade låg påverkan på omgivande kulturmiljöers utpekade kulturhistoriska värden.

Vid fältinventeringen påträffades sammanlagt 15 objekt. 12 av dessa hade den antikvariska statusen Övrig kulturhistorisk lämning och 3 objekt registrerades inte i Kulturmiljöregistret.

Källor

Litteratur

- Andersson, S. & Schedin, P. 2001. Den värmländska urbaniseringen. GOTARC Serie C. Arkeologiska skrifter No. 27. Göteborgs Universitet. Department of Archeology. Göteborg.
- Furuskog, H. 1924. De värmländska järnbruken: kulturgeografiska studier över den värmländska järnhanteringen under dess olika utvecklingsskeden. Filipstad.
- Hennius A. 2019. Spår av kolning Arkeologiskt kunskapsunderlag och forskningsöversikt 2019. Riksantikvarieämbetet
- Hillgren, A 1988. Ditt Värmland. Kulturmiljöprogram för Värmland och värmlänningar. Länsstyrelsen Värmlands län.
- Kvarnbratt, T. 2006. Nycklar till industrisamhället. En vägledning till källor om värmländsk brukshistoria. Föreningen Värmlands arkiv. Karlstad.
- Nielsen, B. 2007. Nielsen, Birk. 2007. Store vindmøller i det åbne land – en vurdering af landskablige konsekvenser. Miljøministeriet, Skov- og naturstyrelsen i Danmark.
- Olsson, H. 2009. Arkeologisk undersökning av kolningsanläggningar vid Stora Tjärn, Brattfors socken, Filipstads kommun, Värmlands län 2009. Värmlands Museums rapportserie 2009:56
- Ortnamen i Värmlands län 1939. Del XII Visnums härad. Uppsala.
- Richardson, J. 2021. Bada bruk. Arkeologisk utredning vid Bada bruk, Fryksände socken, Torsby socken, Värmlands län 2021. Värmlands Museums rapportserie 2021:32
- Riksantikvarieämbetet 2015. Plattformen för kulturhistorisk värdering och urval. Grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet 2017. Skog & Historia – slutrapport av kvalitetssäkringsprojektet 2012-2016. Stockholm

Riksantikvarieämbetets	2021. Fornlämningsbegreppet. Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen enligt 2 kap. 1 § och 1 a § kulturmiljölagen (1988:950). Stockholm
Riksantikvarieämbetet	2023 Riksintressen för Kulturmiljövården- Örebro län(Uppdaterad version).
Stibéus, M.	1998. En 1600 – 1700-tals kyrkogård i Kristinehamn. Arkeologisk undersökning i kv. Jupiter 2, Raä 43, Kristinehamn, Värmland. UV Väst rapport 1998:16. Riksantikvarieämbetet.

Kartor

Lantmäteriet, Lantmäterimyndighetens arkiv, Värmlands län, Varnum socken, Karaby södra, Geomatrisk avmätning år 1717. Aktbeteckning: 17-var-763

Lantmäteriet, Lantmäterimyndighetens arkiv, Värmlands län, Varnum socken, Östanmosse, Delningskarta år 1770. Aktbeteckning: 17-var-53.5

Lantmäteriet, Lantmäterimyndighetens arkiv, Värmlands län, Varnum socken, Västanmosse, Storskifte år 1796. Aktbeteckning: 17-var-101

Rikets allmänna kartverks arkiv. Kristinehamn J112-72-21

Rikets allmänna kartverks arkiv. Björneborg J112-64-1

Övriga uppgifter

Kulturmiljöregistret (www.fmis.raa.se/fornsok)

Värmlands Museums Topografiska Arkiv

Värmlands Museums arkeologiska kunskapsprogram

Lantmäteriet (<https://www.lantmateriet.se/sv/fastighet-och-mark/oklarheter-kring-granser/Hitta-granser/#faq=6bf6>)

Skogsvårdsstyrelsen (<https://www.skogsstyrelsen.se/lag-och-tillsyn/forn--och-kulturlamningar/>)

Tekniska och administrativa uppgifter

Värmlands Museums dnr:	25.270.0030
Typ av undersökning:	Kulturvärdesinventering
Utförandetid: fältarbete:	2025-06-24-2025-06-26
Län:	Värmland
Landskap:	Värmland
Kommun:	Kristinehamn
Socken:	Varnum
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH00
Inmätningssystem:	Fieldmaps
Projektledare:	Johan Richardson
Fältpersonal:	Johan Richardson & Emma Svanegård
Foto (om en annat angivet):	Johan Richardson
Kvalitetssäkring:	
Dokumentationshandlingar	Digitalt dokumentationsmaterial som mätfiler och fotografier förvaras på Värmlands Museum.

VÄRMLANDS
MUSEUM